

ACC. N:R M. 14457: 1-16.

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Clara Andersson, Lunnarp*  
Härad: *Yngelstad* Berättare: *Johan Eriksson,*  
Socken: *Löderup* Berättarens yrke: *f. d. lantbr.*  
Uppteckningsår: *1958* Född år *1890* i *Löderup*

*Husbondfolk och tjänstefolk. s. 1-16. LUF 105*

Husbandsfolk och tjänstfolk

Besättarna bodde i sin ungdom plats som "förste dräng" på en gård i Lödörsby. Den var på 80 tunnland. Förutom förste drängen var en andre dräng, en ryttare och pigor anställda. Dessutom arbetade på gården närmare 10 påfordrade och husman och hans hustru. De flesta gårdar av den Stockholmsadlingen hade husmän. Huset här var byggt på gårdens jord, ibland var jordbädden avstyckad från gården, oftast inte. Husmannen var skyldig att arbeta på gården så snart han blev befalld där till.

Drängen och pigor tog tjänst för sin ää, från den 1 nov. till 24 okt.

Husbonden på frågarens gård utförde inte något arbete i egentlig mening, bara omä-

nyssor, emellan som han äro skadade folket.  
Kusmodern hade sin mesta arbete insammas på  
den gården.

Största mängden skulle vara arbetet, antingen köra  
först vid arbetet ut på åkren, han hade dis-  
utarna de finaste och bästa hästarna. Han skulle  
"fåra upp" och köra "slut fåra" vid plöjningen  
och köra maskinen och sådana färder. Dessutom  
skulle Största mängden skära upp brödet vid mål-  
tiderna. Vid hans plats låg de stora brödkä-  
ken och brödkniven.

Kusmännens auktoritet huvudsakligen vid  
höst arbetet och på vintern när man tröskade  
med slaga. — En berättelse säger att hon blev  
en gång mycket förskräckt när hon en dag  
saw ett på logen där tröskemannen var i  
fullt färd med sin slaga. Hon var i åttio års al-  
dern. Tröskemannen sa: "Vill du se lokalt?"

"Ja, ropade han fortjust," och tyckte det var en  
egendomligt djur som fanns nästan i närt  
jämställde på logen. Sen höste man en last plats-  
ligt påslagna och komms kals och klämdes till  
en slag och sa: "Ja" var loketen ut" —

Än mjölken var en sjötväskint arbete  
för kvinnorna. Det understod sig aldrig män.  
men än göra. Och än diska en mjölkkanne  
var en stor genast för en karl. Men en gång  
befölls än göra något sådant län hade han  
kallat sin plats. Dessutom var det kvinnornas  
arbete än ge kolvana mat och på mindre  
gäddar var det vanligt än de även fördrade  
de andra djuren. På 10- och 15- tusen lands-  
gäddar var det kvinnornas län än kallt stöte-  
djuren. Någon gick på dagsverke på  
de stora gäddarna, nämligen

På de stora gäddarna anlades husmans-

kvinnan att hjälpa till vid storbak och stork-  
stekt. och storkvätt. och vid höst arbete, kunde  
såd o. d. och naturligt vis deltog pigorna i detta  
arbete och fick ofta hjälpa till att "läsa såd"  
ett tungt arbete. Och pigorna fick inget "mid-  
dagsfrukt" de skulle ju mjölka och de skulle  
diska och hade fevret arbete hela den färdiga mid-  
dagsstunden. Men för diägnarna kunde det bli  
en stunds middagsvila. - Hela bakugnen  
gjorde karkarna. Det arbete var ansågs i hög  
grad mindre värdigt, ja allra sämst. var att flö  
en kark. (Det var yätvåda karkar). De män som  
utförde det arbetet kallades karkare.

7 varje by fanns en staktan, som antändes  
vid stekt av vinn, kalvar och får vilket ofta  
förkann vid gårdarna. De flodde nätkrattaren.

Att fämma latrin var också medräknande,  
och varit att få utfört. Toland gjorde rykten.

Rea, ibland någon kringvandrande gubbe.

Kunna förkunnat det inte ofta  
om kvinnorna njötas. Kan ha; allmänt  
njöt maskin och mannen utför Rea arbete.  
Redan för tidiga så redan började mannen  
frösta Rea arbete således även för maskin  
nas allmänna utbredning. Vid samma tid  
slutade man baka storbröd i gårdarna, husfa-  
ren slapp elda ugnen och störstskåpet slapp  
skära de jätte stora bröden, och pigorna slapp  
älla de stora degarna. Men så hade ju  
redan för 50 år tillbaka eller 60 år senare  
arbetet förkunnat nämligen betskätsel  
och i synnerhet vilade så kvinnorna.

Arbetsstil och fristil.

I äldre tid började arbetet på söndagen  
vid valens uppgång och höll på till dess mid-  
gård. Och på vintern började man tiökarbetet  
med slaga redan vid fyra tiden på morgonen.

Berättelsen skildrar för sig omkring år  
1910. Då steg drängarna upp halv 5 på morgonen  
ryktade hästarna och gav dem mat. Då revrades  
frukosten och kl. 7 skulle man vara färdig att  
börja arbetet ut på åkren vilket i vanliga  
fall pågick till 7 a halv 8 på kvällen. Då  
var det tid att fodra hästarna och "strö", då på  
att man kvädes mat och kl. 9 skulle hästarna  
ha "nattfoder". Det var drängens skyldighet att  
skjuta för husbondet vilket till kallas när de  
förfodrades och söndagarna eller kvällen, och hämta  
dem till på natten flera mil borta ibland.  
Till sin är också fick man för dela. Berättelsen

köde island från dörrups line <sup>och ätte</sup> tystad natttid  
för husbandsfolket, och minns särskilt en mörk  
regnig höstkväll då han genom vät såg på  
Auskbocken under denna fyra milers färd.

Man hade ingen särskild fridag för hush.  
folket utom mikaeli marknadsdagar. Och  
skulle man byta plats då hade man förstas  
helg mikaeli veckan för. Men stannade man  
koar på platsen bort från denna fridag. Den ny  
plats tecknades 1 nov. och den gamla slutade 24 okt.  
Då de gäddar där det fanns tro' drängar tve-  
des de och alla vara fria varannan söndag,  
men en dräng hade ingen fri söndag. Man  
fick särskilt fråga och lov om han exempelvis  
ville gå hem och hälsa på hos sina föräldrar en  
söndag eller måndag. Överhuvudtaget fick en  
tjänare inte lämna gårdens utom en fråga  
och lov. Man hade ingen tid för eget arbete.



På kvällarna var pigorna och spärr och  
kändade till husbondefolket. De hade heller  
ingen fridag utom marknadsdagar. De fick  
själva "ställa någon annan för sig" och de  
ville vara fria när eftermiddag, t. ex "husmans-  
kvällen". Till parken fick tjänstefolket  
var sin dag ägg. De bjöds på och de fick  
besök på sin kammar, eller sin själva festa  
på. Och till jularna fick de sin bröd och ofta  
en stycke kött eller rökt "lammalår". Johan  
Kriksson berättar att på den gård som fick de  
lov att byta ut julmaten mot smörgåsar  
på sin födelsdag eller att de vid annat till-  
fälle fick besök. På vanliga gårdar stod un-  
der hela juldagen en fat med kött käll på bor-  
det så att man som så önskade fick gå bort och  
skära en bit. På generös var husbondefolket endast  
juldagen. "Julatten och juleda då ha vi de

så" följ vi vill ha, men ammande jul de" följ  
mer mer sijn goda jul" säjer en gammalt  
ordstav.

### Umgänge.

Yttst sällan betraktades gästefolket som  
medlemmar av familjen. Strängarna fick  
hålla till i dröykammaren, där det var vin-  
ken var så kallt att det fros i väggarna. Kam-  
maren låg i samma länga som Stallen vägg i  
vägg med kor och hästar. I den här antalsade  
gårdar var denna länga byggdes grästen.

Torpen släp beklädning fanns på grästus-  
marna inne i kammaren. Det var sång  
man låg i saknade bakstycke. Det således  
grästnar som "bakgrund" i sängen, och dessa  
var blankslitna av gnuggningen mot dessa-  
na när man vänt det vid det i den obe-  
kräma sängen. Golvat var tillrämpad jord,

och en likt, smalt fönster släppt in en  
gnulla dagsljus. Man fick själv hålla sig  
med lampa, en liten eländig kökslampa,  
men fotogen fick man av husbonden.

I en klädskåp, köppt och kista för-  
varade man sina kläder och andra tillhörig-  
heter. Man fick själv hålla sig med "förva-  
ring & mått". Julafton fick tjänste folket  
sitta inne i "folkstuan" sedan man ätit  
kvällsvaran. Men man blev inte kvar länge  
nå längre "för det syntes då väl på husbonds-  
folket att de inte tycktes att ha "folket" därinne".

Först år 1930 insattes eldstäder i dräggkam-  
marerna, då det påbjöts i lag. Men då hade det  
hos många bönder blivit en humanare behand-  
ling av tjänarna, och man kan säga att omkring  
år 1920 var det ganska vanligt att dräggarna  
fick sitta inne i "stuan" på kvällen och läsa

tidning.

På medelstora gårdar (40 a 50 tunn. ) åt  
 tjänstfolket till sammnan med husbondefolket.  
 På de stora gårdarna åt de var för sig. och hade  
 tjänarna särskild mat. Joan hade sina särskilda  
 platser vid bordet. Vid en bordsändan satt  
 husbonden och intill honom stöstdrängen, därefter  
 adre dräng, ryktare och vaktelag. Vid motsatta  
 bordsändan satt husmoderen och intill henne  
 stod döttrarna (och sådana fanns) därefter stod pigorna.  
 De fick sitta vid bordet. Senare sed, att  
 pigorna, och även döttrarna i en del fall, skulle  
 stå och äta fort för på sina ställen ända in  
 i början på 1800-talet. På de flesta ställen och  
 även medelstora gårdar fanns en rum intill  
 köket som kallades falkastuan, och där åt sam-  
 sagt folket och som nämnts, ibland även hus-  
 bondefolket.

Lill och potatis var den ständiga rätten till  
frukost. Potatisrappa, kål- och ärt-rappa  
koht på salt fläsk eller fätkävi var vanliga  
middagsrätter. Och till kvälls mat hade man  
korngrönsgrät eller mjölgrät och ofta bara  
mjölk och bröd, eller potatismos och mjölk.

Den "medaften" fick man fläck med och ibland  
bröd och spegekyl med sig ut i marken.

Bedäfften åt man på Sammanen vid 4 a  
5-tiden på eftermiddagen. - Uppstigningen  
moms från sin bandans anskning år 1808-10  
år sködfolket ofta fick "äggakela med sylt".  
till medäfften. Detta bas ut på fältet till folket.  
(10 a 12 personer). -

J kyrkan ledt varit gädd (i Lötorp)  
 sitt nummer för döden som hade en lina varit  
 bänk. Den bänk för vardens vidan kyrkgården  
 och mitt eget varandra. I bänken lina högre

såu mannen och till vänster kammarna  
I dessa bänkar fick också tjänstfolket sitta  
Det kallades för att ha "stolaställe". Berättelsen  
minns än att den gästens stolaställe var nr. 27.

Om det var kalas så gästerna fick inte  
tjänstfolket var inne. Senare doger efter fick  
de omaka lite av kalasmaten. Man hade till  
vården mycket enkelt i allmänhet. Bl.a. be-  
rättas att man till slaktade 3 grisar vid  
en stor gård. Det flämtat saltades. Man kunde  
så stora mängder svart rappa att man hade  
av denna rappa så gott som dagligen ända  
till jule. Det berättas från en gård att man  
kunde grät i en stor inmurad gryta så att  
det kunde möradsvis till daglig kvällsmat.  
Man grät med skummjölk. Den det blev mö-  
gal. Så de stora gröttern i spiskammaren var  
det bara att skopa möjligt av och orden var

gröten färdig och servera till folket.

Vid festligheterna "ungdomsgäld" och ~~stora~~ sådant var tjänskfolket utslutna. <sup>från</sup> Gårdsungdomarnas keles var de inte inbjudna. Och vid dansbarerna stod gästa-  
töserna i en grupp för sig och pigarna för sig.

Vid lagdassarna var skillnaden inte så markerad men det syntes på kläddräkten, säger en annan berättare vilka som var tjänskfolk och gästaungdomar.

Käntemärket:

I bondgårdarna var ofta barnskolan stor och i en del fall förhåller det sig på samma sätt och därmed märkte de sig ut och på plats. Töserna sökte ofta plats i närmast-  
gjärd eller kringgård i trakter. Och pigarna sökte ostämning på någon större gård. In på 1900-talet blev det modert att söka

avstämning som o. b. lantbrukslev. Det var  
betydligt finare än då, fast man ofta fick  
utföra samma arbete. Man blev behand-  
lad mera som medlem i familjen, deladant  
var det med flickorna. De såg på platsen där  
man betraktade som som familjemedlem, ofta  
hos tjänstmän eller köpmän i städer och sam-  
hället. (I slutet för 1800-talet var det ganska  
vanligt här i trakten att gäldsungdamer tog  
plats för Bornealen)

#### Husbandsvård.

Man betecknade i allmänhet husbonden  
med hela namnet exempelvis Pehr Olsson, Lars  
Jönsson o. s. v. I regel gav husbönderna  
korta koncisa befallningar. Man rådgjorde  
inte med tjänarna ifråga om arbete och skötsel  
av yrslorna. Det man förväntade sig ut så myc-  
ket arbete som möjligt av sina tjänare.



Är man utnyttjad efterblivna individer  
så är de fick arbeta över sin förmåga och  
utöver vad man ansåg normalt förskam ockra  
och är många bönder svältfödde tjänarna  
och låt dem få osmaklig, dåligt tillredd och  
få halvt skänd föda har antalats. Många låt  
exempelvis i en tjänstfallet äta fläsket förän  
detta var så gammalt att det var hästket "de var  
det drygare" o.s.v. Men sådana gårdar fick en  
dåligt rykte på sig och lade snart av på  
tjänstfolk. Om tjänarna lämnade sin  
anställning för tjänsttidens utgång kunde  
husbonden kända honom tillbaka med hjälp  
av fjärdingsmannen.